

Prema uzoru na prethodne arhontološke liste drugih autora, zapisi dužnosnika formirani su tako da se na početku svakog zapisa navodi kojoj obitelji pripada navedeni dužnosnik/osoba, zatim slijedi ime osobe, služba, titula i godine vršenja službe. Osnovni ključ tijeka zapisa je kronološki poredak unutar kojega su prvo zapisane osobe koje su vršile službu župana određene županije, zatim slijede zapisi i podaci o podžupanima koji vrše službu u to isto vrijeme te na kraju popis svi plemićkih sudaca u vrijeme službovanja tog određenog župana, čime se, unutar tako kronološki podudarnih i hijerarhijski određenih grupa, postiže veća preglednost i omogućava lakše detektiranje mobilnosti službenika.

Na kraju knjige nalazi se baza podataka o svim osobama koje su obrađene u prethodnim arhontološkim listama [*Személytörténeti adattár*] (91-157), unutar koje su obrađene osobe poređane abecedno prema početnom slovu imenskog predikata plemićke obitelji kojoj određena osoba pripada, uz reference na izvore i literaturu koje potvrđuju tu pripadnost, kao i broj stranice unutar priručnika na kojoj se nalaze podaci o službama te osobe. Na taj način ova baza podataka služi kao pomoć kod bržeg pretraživanja samih arhontoloških lista unutar priručnika.

Na kraju priručnika nalazi se sažetak na rumunjskom [*Rezumat*] (159-160) i njemačkom jeziku [*Zusammenfassung*] (161-162), u kojima se po uzoru na uvodni dio knjige nude objašnjenja metode i sistema izrade arhontoloških lista. Na ovaj je način autor između ostaloga najvjerojatnije želio omogućiti korištenje ovog priručnika i istraživačima koji ne razumiju mađarski jezik.

Na kraju možemo reći da je ovaj priručnik još jedan vrlo vrijedan doprinos proučavanju arhontologije Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva te kao svojevrsni nastavak postojećih priručnika ocrta napredak znanstvenog proučavanja vršenja službi unutar županija Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva. Isto tako, priručnik je vrlo interesantan i koristan za hrvatske znanstvenike zbog povijesnih osoba koje su obavljale službe u raznim dijelovima Kraljevstva, jer istraživač koristeći ovaj priručnik može detaljnije i potpunije istražiti razne službe koje je jedna osoba obavljala u tijeku svoje karijere diljem Kraljevstva. S druge strane, uvijek prisutna jezična barijera koja onemogućava korištenje ovakvih priručnika istraživačima koji ne razumiju mađarski jezik na neki je način uspješno izbjegnuta navedenim sažecima i objašnjenjima na njemačkom i rumunjskom jeziku na kraju knjige te stoga vjerujemo da će ovaj priručnik zasigurno biti prepoznat od strane hrvatskih istraživača kao vrijedan i nadasve nužan priručnik za proučavanje srednjovjekovnog društva i županijske administracije Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva.

Vedran Klaužer

Pál Engel – Norbert C. Tóth, *Királyok és a királynék itineráriumai (1382-1438). Itineraria regum et reginarum (1382-1438)*, Segédletek a középkori magyar törtébelem tanulmányozásához. Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam, sv. 1, MTA Történettudományi intézete, Budapest 2005., 187 str.

Pokojni Pál Engel povjesničar je koji je uvelike zadužio mađarsku historiografiju svojim radom na priručnicima koji su tijekom godina postali neizostavan dio istraživanja različitih tema iz povijesti Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva u razdoblju srednjega vijeka. Samim time jasno je kako njegove priručnike koriste podjednako i mađarski i hrvatski i rumunjski i slovački te svima njima adoptirani engleski povjesničari, a slične modele rada nastavili su i njegovi kolege iz Instituta za povijesne znanosti Mađarske akademije znanosti (tu se primjerice misli na Attilu Zsoldosa i Norberta C. Tótha, kao i Gézu Pálffyja), mlađi kolege sa sveučilišta u Pečuhu (primjerice Szabolcs Varga) i iz Erdelja (primjerice András W. Kovács) te kolege iz Hrvatske (primjerice Damir Karbić). Prema rukopisu pokojnog Pála Engela, što ga je redigi-

rao te potom nadopunio Norbert C. Tóth, Institut za povijesne znanosti Mađarske akademije znanosti objavio je 2005. u Budimpešti djelo koje, kako i sam naslov govori, donosi itinerare kraljeva i kraljica u razdoblju od smrti kralja Ludovika do smrti kralja Žigmunda. Pál Engel je autor dijela djela, koji se bavi itinerarom Žigmunda Luksemburškog, dok je Norbert C. Tóth pridonio itinerarima kraljica (Marije i Elizabete te potom Barbare).

Prije samih itinerara, donosi se predgovor na mađarskom (7-15) i njemačkom jeziku (16-25) u kojima Norbert C. Tóth objašnjava važnost itinerara u istraživanju općenito te donosi pregled već dosad priređenih itinerara, počevši od onih iz 19. stoljeća do nedavnih, od kojih se većina bavi razdobljem od Ludovika I. Velikog do Žigmundova doba. Potom se donosi popis kratica i bibliografija (27-34) korištena u djelu.

Središnji dio knjige podijeljen je na itinerare kraljice Marije (1382.-1395.), kralja i cara Žigmunda Luksemburškog (1382.-1437.), kraljice Elizabete (1382.-1386.), udovice Ludovika Velikog te naposljetku kraljice Barbare (1405.-1438.). Prvi dio odnosi se na itinerar kraljice Marije (35-46) te se u stupcima uz datume donose mjesta u kojima se kraljica u nekom trenutku nalazila, a pored svakog unosa nalazi se bilješka u kojoj su doneseni izvori iz kojih je crpljen podatak. Tako se, primjerice, kraljica Marija nalazila u Budimu od 20. studenog 1391. do 20. siječnja 1392., te se ondje ponovno spominje i 12.-13. ožujka iste godine. Podatke su priređivači pronašli u zbirci regesta *Zsigmondkori oklevéltár*. Nakon itinerara, donosi se i popis osobnih imena i funkcija kraljičinih službenika (47-49), po uzoru na Engelovu, sada već općepoznatu, Arhontologiju. Priređivači, potom, donose popis mjesta (posjeda i gradova) za koje se spominje da je kraljica u njima prebivala i izdavala isprave (50-53), te se tako navodi, primjerice da se tvrđava grad (vár) Kanizsa nalazi u srednjovjekovnoj županiji Zala te da je riječ o današnjem gradu Nagykanizsi. Lokalitete koji se danas nalaze izvan granica Mađarske imenuju i službenim imenom kojim se danas nazivaju u državama kojih su sada dio, također po uzoru na već korištene Engelove priručnike. Daleko najveći dio djela odnosi se, jasno, na razdoblje Žigmunda Luksemburškog, počevši od 1382. do smrti 1437. godine (55-131). Budući da je detaljan popis dvorskih funkcija donesen već u Engelovoj Arhontologiji, nakon Žigmundova itinerara donosi se samo popis mjesta (132-159), po istom principu kao i u slučaju itinerara kraljice Marije. Sljedeći itinerar je onaj kraljice udovice Elizabete od smrti kralja Ludovika do njezine smrti (161-164). Njezinom itineraru pridodan je popis osobnih imena njezinih relatora (165-166), iz kojega, primjerice, vidimo da je daleko najveći dio isprava uputila na zahtjev palatina Nikole Gorjanskog (bio je relator čak deset puta). Kao i kod kraljice Marije te Žigmunda, slijedi popis mjesta (167-168), dosljedno napravljen. Posljednji itinerar prati aktivnost kraljice Barbare, druge supruge Žigmunda Luksemburškog (169-180). Tako saznajemo da se 28. rujna 1408. kraljica nalazila u Samoboru, a regist neobjavljene isprave na mađarskom jeziku možemo pronaći u drugom svesku zbirke *Zsigmondkori oklevéltár* pod brojem 6345. Po već navedenom principu, slijedi popis relatora, njihovih imena i dvorskih funkcija (181-183), kao i mjesta u kojima se kraljica Barbara nalazila (184-187).

Iako je postojeće djelo nastalo na temelju postumnog rukopisa Pala Engela, najboljeg mađarskog povjesničara koji je autor nekoliko kapitalnih djela za istraživanje ugarske, a samim time i hrvatske povijesti, potrebno je ovdje istaknuti i doprinos Norberta C. Tótha, kao jednog od boljih mađarskih povjesničara srednje generacije, čiji radovi uvelike mogu koristiti hrvatskim povjesničarima. Još od 19. stoljeća mađarska historiografija prepoznala je korisnost izdavanja izvora i priručnika kao temelja i polazišnih točaka za istraživanje povijesti Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva u srednjem vijeku. Tog principa se i danas drže, kao što i prikazano djelo pokazuje, ali vidi se i općeniti domet utjecaja njihovih studija i pomagala. Hrvatska historiografija od toga samo može imati koristi, u različitim vrstama istraživanja, od jednostavnijih, vezanih uz ubiciranje posjeda ili identificiranje plemića, do složenijih, vezanih uz pitanja krivotvorina isprava ili uvriježnosti stavova u historiografiji oko nekog događaja iz

političke povijesti. U svakom slučaju, u hrvatskoj historiografiji još uvijek manjkaju temeljne studije i izvori, stoga se nadam da će još jedan priručnik mađarske povijesne škole nadahnuti mlađe istraživače na rad na izradi priručnika korisnih i drugim historiografijama.

Suzana Miljan

Toponimija otoka Paga, ur. Vladimir Skračić, knj. 5, Sveučilište u Zadru, Centar za jadranska onomastička istraživanja, Biblioteka Onomastica Adriatica, Zadar 2011., 712 str.

Centar za jadranska onomastička istraživanja Sveučilišta u Zadru objavio je 2011. godine knjigu pod naslovom *Toponimija otoka Paga*. Nakon ukoričenih monografija koje obrađuju toponomiju otoka Pašmana (2006.), Ugljana (2008.), Vrgade (2009.) i Murtera (2010.), ovo – opsegom povećano djelo – uspješan je peti nastavak sustavnog, planskog i prije svega odlično zamišljenog i organiziranog rada Centra na znanstvenome projektu *Onomastica Adriatica*. Iako toponimija otoka Paga, kako navodi voditelj projekta i glavni urednik knjige Vladimir Skračić u uvodnome slovu knjige (1-2), nije bila izvorno planirana kao projektni zadatak te su prvenstvo trebali imati zadarski i šibenski otoci, toponomastička građa otoka Paga obrađena je i ovom prigodom prezentirana javnosti zahvaljujući poticajima sa samoga terena, odnosno suradnji s Ivom Oštarićem iz Kolana na Pagu. Prezentacija građe, kao i osnovna konceptijska načela (struktura i organizacija pojedinih cjelina), ovdje nije u odnosu na prethodnu knjigu promijenjena te se monografija sastoji od dviju velikih cjelina. U prvoj cjelini govori se o onomastičkom ambijentu otoka (geografija, povijest, povijest umjetnosti, kartografija, etnologija), a druga je cjelina posvećena toponomastičkoj problematici (suvremeni i povijesni korpus toponima, dijalektološka, semantička i etimološka interpretacija građe).

Prva cjelina, *Onomastički ambijent otoka Paga* (3-267), sadrži šest poglavlja. Ovaj temat otvara tekst Damira Magaša *Zemljopisna obilježja otoka Paga u funkciji upoznavanja njegove toponimije* (5-49), u kojemu se ukazuje na dosadašnja istraživanja zemljopisnih obilježja otoka Paga, a potom se podrobno razmatraju osnovni pojmovi koji se odnose na obuhvat i veličinu otoka, reljef, klimu, vode, geološke značajke, biljni pokrov, demografska gibanja te gospodarski razvoj. Slijedi prilog Anamarije Kurilić *Otok Pag od prapovijesti do kraja antičkog razdoblja* (51-91). Autorica na osnovu dosadašnjih saznanja iz historiografije rekonstruira osnovna obilježja razvoja otoka Paga od paleolita do antičkoga vremena. Navode se i opisuju arheološki lokaliteti (gradine, grobni humci, nekropole), a posebna se važnost pridaje rimskome razdoblju (1. st. prije Krista-4. st.) naselja *Cissa*, kao i drugim onodobnim središtima otočkih zajednica.

Rad *Spomenici povijesnoga graditeljstva na otoku Pagu* (93-180) potpisuje Emil Hilje. U ovoj, vrlo opsežnoj i brojnim podacima dokumentiranom radu, donosi se svojevrsni katalog umjetničkih spomenika graditeljstva u svim paškim naseljima. Posebnu istraživačku pozornost autor upravlja na crkveno graditeljstvo, ali i na javna zdanja – od gradskih zidina do kneževih palača i stambene arhitekture.

Osnovnim razvojnim sastavnicama Paga u srednjem vijeku bavi se rad Miroslava Granića *Srednjovjekovni Pag (Povijesni pregled i topografija)* (181-216). Autor ukazuje na specifičnosti (u odnosu na druge dalmatinske gradove) u urbanom razvoju grada Paga (nedostatak antičkoga kontinuiteta), prati višestoljetne sukobe između Paga i Zadra te promišlja utjecaj Mletačke Republike na formiranje paške komune. U radu se donosi pregled glavnih gradskih zdanja u gradu Pagu i objavljuju neke od ključnih isprava iz paškog srednjovjekovlja.

Miroslav Granić potpisuje i rad *Antroponimijska građa Paga iz Ruićevih rukopisa* (217-249). Riječ je o rukopisnim djelima nastalim iz pera paškoga polihistora Marka Laura Ruića (1736.-1808.), a koja su nezaobilazno vrelo za proučavanje brojnih sastavnica iz paške povijesti. To su grbovnik